

Слободан Антонић
Филозофски факултет
Београд

UDK: 316.342.5
Прегледни чланак
Примљен: 8. 12. 2009.

СТАТУСНА АНАЛИЗА: ДОПУНА ИЛИ АЛТЕРНАТИВА КЛАСНЕ АНАЛИЗЕ

У раду се разматра веза између друштвене стратификације и припадности статусним групама које почивају на држављанству, раси, полу, или начину живота (поткласа). Аутор сматра да статусна анализа не представља алтернативу, већ допуну класне анализе. Животни изгледи појединца у данашњим друштвима не зависе само од његовог положаја на тржишту (или од места у систему производње), већ и од његове припадности одређеној статусној групи. Отуда је веберџански приступ – с дводимензионалном, класном и статусном анализом, свакако успешнији у суочавању са свим сложеностима друштвене стварности од марксистичког. Додамо ли и трећу Веберову димензију стратификације – моћ, видећемо да се тачан друштвени положај појединца најбоље може утврдити идентификацијом: његове позиције на тржишту (и материјалног еквивалента који из тога исходи); његове позиције у статусним групама; и његовог места у организационим структурама (припадност некој организацији и положај који у њој заузима). Како ову тродимензионалну анализу повезати у јединствену аналитичку матрицу и кроз одговарајуће индикаторе операционализовати, и даље представља изазов за истраживаче и статистичаре.

Кључне речи: друштвена стратификација, Макс Вебер, држављанство, раса, род, поткласа.

Статусна анализа, у делу савремене социологије који се бави стратификацијом, све више добија на значају чак и код оних аутора који су раније нагласак стављали првенствено на класну анализу (Chan and Goldthorpe 2007)¹. Од Локвудовог повезивања радног и статусног положаја испитаника (Lockwood, 1958), преке Бурдијеове мапе на којој се утврђује степен поседовања економског и културног капитала (Bourdieu, 1984), до Скотовог тродимензионалног приступа (класа, статус, заповедништво; Scott 1996, 2007), социолози су на различите начине настојали да повежу класну и статусну анализу у јединствени метод истраживања друштвене стратификације.

У овом чланку износе се теоријске основе разликовања класе и статуса (пре свега код Вебера) и на примерима неких већих и важнијих статусних група – пре свега онима које почивају на држављанству, раси, полу или начину живота (поткласа) – показује се зашто се без статусне анализе не може

¹ Чланак је део рада на пројекту бр. 149005 који се ради на ИСИ ФФ (руководилац Сретен Вујовић), уз новчану потпору Министарства науке Републике Србије.

довољно добро описати и разумети друштвени положај појединца и систем социјалне стратификације који постоји у савременом друштву.

Разлика класе и статуса код Вебера

Темеље статусне анализе поставио је Макс Вебер. Код њега су класа и статус различите врсте друштвених склопова. Док класни положај неког човека говори о његовим изгледима на тржишту (Вебер, 1976/1: 241; /2: 32), његов статусни положај говори о његовом друштвеном угледу². Ни један од тих видова друштвеног структурисања сам по себи није одлучујући. Који ће од њих избити у први план зависиће само од конкретних друштвених и историјских околности.

Углед појединца у друштву првенствено зависи од његовог *начина живота* (Вебер, 1976/2: 36). Начин живота се тиче облачења, изгледа дома, гнушања од одређеног начина стицања дохотка, заједничког обедовања, склапања бракова са припадницима исте статусне групе итд. (Вебер, 1976/1: 245). Наравно, одговарајући начин живота подразумева поседовање новца. Али, иметак – који је показатељ класног положаја – никако није и показатељ статусног положаја. «Класне разлике су на најразличитије начине повезане са сталешким разликама(...), али сталешки углед не мора нужно бити повезан с неким класним положајем; напротив, он се нормално налази у оштрој супротности са претензијама голог поседа као таквог» (Вебер, 1976/2: 36).

Схема 1
Облици стратификације код Вебера

<i>структурална група</i>	<i>основ груписања</i>	<i>врста моћи</i>
Класа (радно-тржишна група)	имовина и стручност (тржишни положај)	економска моћ
сталеш (статусна група)	углед (социјални положај)	социјална моћ
странка (интересна група)	интерес (институционални положај)	политичка моћ

Као што неједнаки производни иметак даје различите класе, тако и неједнаки друштвени углед – начин живота, облици потрошње – дају различите статусне групе – сталеше (Вебер, 1976/2: 41). Треба имати у виду да је сталеш (Stand) у Веберово време означавао друштвену групу чији је положај одређен

² «Сталешким положајем` називаћемо сваку животну компоненту животне судбине људи која је условљена специфичном, позитивном или негативном друштвеном оценом `угледа`, повезаног са било којим заједничким својством великог броја људи» (Вебер, 1976/2: 36; подвукао Вебер).

правом. То значење се и данас приписује појму статуса³. Али од Вебера, нарочито у социологији, статус се почиње више везивати за друштвени углед, него за правни положај⁴.

Једна од важних разлика статусне групе у односу на класу јесте то што за Вебера класе нису самосвесне и делатне групације (заједнице), а сталези јесу. «*Класе* нису заједнице (Gemeinschaften), у смислу који ми овде употребљавамо, већ представљају само могућне (и честе) основе заједничког делања (Gemeinschaftshandeln)», вели Вебер (1976/2: 31). То је отуда што «класни интерес», као узрок класног делања, није нешто што је једнозначно. Исти класни положај, наиме, може дати сасвим различито делање⁵. У оквиру класа «могу настати удружења класно заинтересованих (класне организоване групе)» (Вебер, 1976/1: 240). Али, то су само мањи делови класа, то није цела класа која једнодушно мисли и дела. Радничка класна борба није деловање целе социолошке класе, већ само делова радништва. А и ти делови радништва када делају – организовани у своје синдикате или партије – за Вебера више личе на статусну групу, него на класу.

«*Сталези* су, насупрот класама, у нормалном случају заједнице, иако често аморфне врсте», прави разлику Вебер (1976/2: 36). То, савременим речником казано, значи да припадници статусне скупине имају групну самосвест (идентитет) и могу да делују као група. Док човек, за Вебера, може припадати некој класи а да то и не зна, докле он не може да буде део неке статусне групе, а да тога није свестан. Стога је деловање сталеза нешто уобичајено, док је деловање класа несвакидашње. Пошто Вебер статусну групу између осталог изводи и из занимања, чињеница да у савременом друштву постоје јака професионална удружења „развијених занимања“ (лекари, правници итд) подржава овај део Веберовог закључивања.

Да ли ће у неком друштву преовладавати класна или сталешка подела, то ће, по Веберу, зависти од историјског стања у коме се налази привреда. Када је тржиште у успону и када се привреда развија, преовлађује онај облик стратификације који почива на тржишту – класа. Када, међутим, дође до привред-

³ Тако, у *Оксфордском речнику енглеског језика* стоји: «Статус је законско стање или положај неке особе одређен њеним чланством у извесној класи особа која законски деле одређена права или су предмет извесних ограничења» (према Calvert, 1982: 97-8).

⁴ Наравно, Вебер није занемаривао ни правни аспект статусне групе. Он га је само видео као један ступањ у њеном историјском развоју. Статусне групе се развијају, а најразвијеније су оне које су успеле да за себе обезбеде извесни правно дефинисани друштвени монопол. Тиме су уједно оне друштвено обезбедиле и свој углед и начин живота (Вебер, 1976/2: 39).

⁵ Радници могу да се мире са судбином, могу само да гунђају, могу да отежу са радом, могу да се удружују у синдикат, а неки од њих ће покушати и да побегну из своје класе (Вебер, 1976/2: 33). Но, шта ће се од тога десити зависи првенствено од спољних друштвених околности у односу на класни положај – пре свега од културе која омогућава да се разуме веза између класне акције и поправљања класног положаја.

ног застоја, долази до брзог монополисања друштвених положаја на основу угледа (Вебер, 1976/2: 42). Докле год је, дакле, савремена светска привреда у експанзији, класни положај ће бити доминантан. Када та експанзија престане, а у дужем раздобљу завлада стагнација, можемо да закључимо, следећи Вебера, да ће ојачати статусне групе и да у том случају није искључено да опет добијемо неку верзију сталежа.

Треба рећи да се, најчешће, када се говори о статусу, мисли на више статусне групе. И сам Вебер је представу о сталежима развио проучавајући пруске јункере (ситне племиће-земљопоседнике), за потребе своје ране научне студије *Услови рада на газдинствима у источној Немачкој (Die Verhältnisse der Landarbeiter im ostelbischen Deutschland, 1892)*. Али, Вебер је већ тада схватио да сталеж нису само јункери, већ и најамни сеоски радници. Као што су јункери држали до своје особене поткултуре која је укључивала патријархалну доминацију, тако су и сеоски најамни радници имали своју поткултуру која је подразумевала неискорењиво опирање било каквом облику личног подложништва или подвргавања (Bendix, 1966: 85). И као што се колективно деловање јункера није могло објаснити само тржишним разлозима, тако се и колективно деловање сеоских најамних радника често није могло објаснити само њиховим економским положајем. Отуда је статусна анализа важна за разумевање како виших, тако и нижих статусних група.

Тако је Вебер заправо припремио једну мрежу теоријских појмова, од којих су класа и статус најважнији, а коју данас социолози радо користе у анализи друштвене структуре. Та мрежа се, опште узев, сматра употребљивијом за истраживање савремених друштава од класичне марксистичке (Saunders, 1990b: 20-23). Треба рећи да је у старијој америчкој социологији појам класе често мешан са појмом статуса. То се види из самог назива познате књиге Ворнера и сарадника: „Друштвене класе у Америци: приручник за поступак мерења друштвеног статуса“ (Wagner et al., 1949). Код Ворнера су чланови заједнице првенствено статусно ранжирани, према престижу или угледу који уживају. Боље упознавање америчке социологије са Веберовим делом, крајем четрдесетих година 20. века, омогућило је да се избегну ове врсте погрешки. Данас разликовање класе и статуса припада корпусу елементарних знања из социологије, али статусна анализа још увек није достигла онај ниво развијености који има класна анализа.

Класа и статус: пример држављанства и расе

Статусна група која је, у методолошком смислу, представљала изазов за класну анализу и потврдила значај статусне анализе за социологију било је „грађанство“, односно „држављанство“ (*Citizenship*). Два радника у САД могу да раде исти посао за исту плату, чак и да имају исту имовину, али ако је један држављанин САД, а други не, они су истог класног, али различитог друштвеног положаја. Процењује се да у САД тренутно живи 36 милиона

недржављана, што је више од десет посто становништва (Passel, 2005: 7). Треба рећи да недржављани (законити и незаконити усељеници⁶) у САД чине чак 44,7 посто радника у рибарству, пољопривреди и шумарству и 26,1 посто радне снаге у грађевинарству (Camarota, 2006: 12). У Њујорку (New York City) по попису из 2000, од свег сталног пунолетног становништва, четвртина (1.361.007 од 6.032.339) није имала америчко држављанство. У Кувајту држављани чине свега једну петину радне снаге, а недржављани су чак већина у укупном становништву (два од три милиона душа). Имати држављанство у Кувајту, као и у другим богатим и развијеним земљама, значи уживати бројне материјалне привилегије, често и имати могућност веома пристојног живота без рада.

Сам појам држављанства је најближи класичном одређењу сталежа, јер укључује правну издвојеност ове статусне групе од других чланова друштва. Темељна одлика држављанства, по коме оно стоји изван класе, јесте да на основу њега следе нека материјална и друга права, а да оно само није и не може да буде на тржишту, одн. не може бити предмет комерцијалне трансакције. Држављанство се, као и право гласа, не може куповати и продавати. Отуда грађанство денотира статус.

У социологију је појам држављанства као статусне групе, која се мора посебно проучавати у односу на класу, увео Томас Маршал радом *Грађанство и друштвена класа* („Citizenship and Social Class“, 1949; Marshall, 1964). Маршал је указао на три састојнице савременог држављанства: грађанску, политичку и друштвену. Грађанску састојницу држављанства представљају права неопходна за личну слободу (имовинска и грађанска права). Политичку састојницу представљају права на учешће у политичким одлукама (право гласа). Друштвену (или социјалну) састојницу чини право на удео у општедруштвеном благостању и у сигурности. Маршал на примеру Британије показује како се све три састојнице јављају следбено. Тако, грађанска састојница јача у XVII веку, да би готово пуна правна једнакост била успостављена већ од XVIII века. Политичка састојница јача у XIX веку, да би опште право гласа победило у првој половини XX века. Коначно, друштвена или социјална састојница држављанства јавља се средином XX века, и врло брзо, захваљујући синдикатима, лабуристима и држави благостања, остварује пуну победу.

Уграђивање друштвених права у статус држављана ствара опште право на стварни доходак који није сразмеран личном тржишном постигнућу. Та појава је сасвим супротна класном систему који почива на тржишту и резултатима тржишне успешности. Статус држављанства, тако, омогућава да се ублажи деловање тржишта. Тиме се ублажава, па и потискује, класни систем. О томе како је до тога дошло постоје различита мишљења у социологији. Док Ентони Гиденс сматра да је држављанство учинак класног сукоба и плод

⁶ Око једне трећине усељеника, дакле 12 милиона, чине нелегални усељеници.

тешке и огорчене друштвене и политичке борбе радничке класе за побољшање положаја (Giddens, 1982), догле Брајан Тарнер види држављанство више као плод неklasних друштвених покрета, који су настојали да превазиђу, или бар ублаже, класну поделу (Turner: 1986).

Било како било, бити држављанин најразвијених земаља данас значи бити део једне од статусно виших група у светском друштву. Штавише, и у самим тим земљама имати држављанство значи уживати многоструке предности у односу на све већи број недржављана. Показатељ тога је својеврсни статусни симбол – сведочанство о држављанству. Оно има изглед праве дипломе и може се окачити на зид као и свако друго сведочанство или јавно признање. На доњој слици види се један примерак старијег сведочанство о држављанству САД. Оквир и заглавље овог сведочанства истоветни су с изгледом доларске новчанице. Тиме је успостављена снажна знамењска веза између држављанских права и својеврсног деоничарског удела у националном привредном (тј. доларском) предузећу.

Form N-560

THE UNITED STATES OF AMERICA

No. A-55960

CERTIFICATE OF DERIVATIVE CITIZENSHIP

Application No. 11-A-2575

Personal description of holder as of date of issuance of this certificate: Sex Male age 31 years color White complexion Fair color of eyes Blue color of hair Brown height 5 feet 6 inches weight 155 pounds visible distinctive marks Moles on face

Marital Status Married former nationality German

I certify that the description above given is true, and that the photograph affixed hereto is a likeness of me.

ORIGINAL

Fredrick Herman Gylind
(Complete and true signature of holder)

The United States of America } ss:
District of Columbia }
Be it known that } FREDRICK HERMAN GYLIND
now residing at } 803 Mulford Street, Evanston, Illinois
having applied to the Commissioner of Immigration and Naturalization for a certificate of derivative citizenship pursuant to Section 339 of the Nationality Act of 1940, having proved to the satisfaction of the Commissioner that (1) he is now in the United States of America, and is a citizen thereof through the naturalization on March 27, 1922, by the Circuit Court, at Chicago, Illinois, of Rudolph Grosshofer, to whom his mother was married on April 15, 1920, applicant a minor on the date of the naturalization, having resided permanently in the United States since December 6, 1912,

that is he is the stepson of the person last named above, and the applicant having taken the prescribed oath of allegiance and complied with all of the other applicable requirements of the Naturalization Laws and Regulations.

Notw therefore, in pursuance of the authority contained in Section 339 of the Nationality Act of 1940, this certificate of citizenship is issued this 17th day of May in the year of our Lord nineteen hundred and forty-three and of our Independence the one hundred and sixty-seventh and the seal of the Department of Justice affixed pursuant to statute.

It is a violation of the U.S. Code (and punishable as such) to copy, print, photograph, or otherwise illegally use this certificate.

DEPARTMENT OF JUSTICE

Раса је статусна група која је на неки начин повезана са држављанством и такође ремети уобичајене схеме класне анализе. Реч је о мањинским групама које, са протеком времена, чине све већи удео становништва САД и Западне Европе. Године 1960. „обојено“ становништво чинило је 11 посто

грађана САД, 1990. око 24 посто, 2006. око 33 посто, а до 2020. њихов удео би могао прећи 40 посто⁷. Уколико се садашњи трендови наставе, белци би могли постати мањина у САД око 2060. године.

Расне статусне групе су у најразвијенијим земљама, не само по виђењу марксиста, настале као последица деловања капиталистичког светског система. Најпре је колонијалистички капитализам директно експлоатисао (пљачкао) афричка и азијска подручја. Онда је та иста подручја, током процеса деколонизације, капитализам гурнуо у дужничко ропство. Данас, у корпоративистичкој фази, капитализам подржава долазак трећесветског пролетаријата у индустријске земље, како би се оборила цена домаће радне снаге. Наиме, убрзано старење становништва најразвијенијих земаља⁸ створило је потребу за млађом и јефттинијом радном снагом, што је водило приливу расно, религијски, културно и етнички другачије популације. Европа, рецимо, због убрзаног опадања броја становника⁹, мора да увози на милионе радника сваке године¹⁰. Главни извори нове и младе радне снаге све више ће бити многољудне Африка и Азија¹¹. Већ сада, етничке и расне мањине чине 40% становништва Лондона. Следеће деценије оне би тамо могле постати већина. Као што примећује Умберто Еко, “трећи свет куца на врата Европе и улази, мада се Европа не слаже с тим. Не поставља се више проблем (као што се политичари претварају да верују) да ли ће се на париски универзитет примати студенткиње са чадором или колико џамија треба да се подигне у Риму. Проблем је што ће у наредном миленијуму (а пошто нисам пророк не умам да одредим тачан датум) Европа бити многорасни континент, или, ако више волите, `обојен`. Ако вам је по вољи, биће тако; а ако вам није по вољи, опет

⁷ Белци су већ у мањини у Калифорнији, највећој и најбогатијој америчкој држави. У мањини су и у Тексасу, Новом Мексику и на Хавајима. Цени се да ће, у наредних неколико година, белци постати мањина у 35 од 50 великих градова САД (*Политика*, 23. август 2006, стр. 5).

⁸ До 2050. године трећину становништва у Европи чиниће људи старији од 60 година. У Британији, Немачкој, Француској, Италији и Шпанији, сваки десети становник имаће преко осамдесет година (подаци Одељења за становништво УН, 2000).

⁹ Укупан број становника Европе, од Исланда до Русије, 2000. године био је 728 милиона. Са садашњом стопом рађања (1,4 детета), тај број ће до 2050. године пасти на 600 милиона. До краја века, са оваквом стопом рађања, број староседелачких становника Европе могао би се смањити на само 207 милиона. Без досељеника, Немачка не би имала више од 38 милиона становника, а Русија не више од 80 милиона – готово као данашња Турска.

¹⁰ Ако хоће да задржи садашњи број становника старих између 15 и 64 године, Европа ће до 2050. морати да увезе 169 милиона емиграната. Али, ако Европа жели да задржи садашњи ниво од 4,8 радника на сваког старог човека, због убрзаног старења становништва мораће да увезе 1,4 милијарде људи из Африке и Азије.

¹¹ Према неким проценама, Африка ће 2050. године бројати 1,5 милијарди људи. Само у појасу од Марока до Персијског залива живеће 500 милиона душа. Даље на истоку, живеће 700 милиона Иранаца, Авганистанаца, Пакистанаца и Бангладезана, уз 1,5 милијарди Индијаца. Биће 300 милиона Индонежана и 1,5 милијарди Кинеза.

ће бити ако. Можда ће ово сучељавање (или сукоб) култура имати крваве исходе, а уверен сам да у извесној мери заиста и хоће, и они ће бити неуклоњиви и трајаће дуго» (Еко, 1998: 100).

Стварање расно обележених статусних група у Европи је најпре почело у Британији. Тамо је, већ током раздобља деколонизације, дошло до стварања јаким афрокарипских и азијских (индуских и пакистанских) расних заједница¹². Усељеници су се усредсређивали у одређеним јефтенијим квартовима, чиме је вршена гетоизација расних мањина. На то се још надовезао и ограничени приступ њихових припадника појединим пословима (због мањка образовања и слабијег познавања језика). Како су радили привремене и споредне послове, припадници расних мањина најчешће нису били обухваћени синдикалном заштитом. Њихов кратак, а често и илегалан боравак у земљи-домаћину додатно их је искључивао из учешћа у месној самоуправи. А управо преко ње се остварује један део права на социјалну заштиту. И образовање је зависило од четврти у којој се школа налазила. Афрокарипски и азијски усељеници по правилу су завршавали лошије школе. То им је додатно онемогућавало бржу интеграцију у британско друштво. Све ово је довело до својеврсног искључивања црнаца и азијата из британске државе благодестања. А када је седамдесетих наступила криза, они су први били у прилици да остану без посла и постану *поткласа* (о којој ће бити више речи нешто доцније).

Слабу друштвену интегрисаност ових расно и верски другачијих заједница показали су масовни нереди који су, у октобру и новембру 2005. године, избили најпре у Француској¹³, одакле су се проширили на Британију, Белгију, Немачку, Данску итд. Протести су, према општој оцени јавности, били израз гнева и очаја «људи из предграђа», суочених са високом стопом незапослености¹⁴, дискриминацијом, и пребивањем у криминалном миљеу. Занимљиво је да су сукоби отпочели у париском предграђу Клиши (Clichy-

¹² Данас је у Британији, од 60 милиона становника «обојених» 4,5 милиона. Они су усредсређени у одређеним деловима земље, пре свега у градовима и са далеко вишом стопом рађања. Од петоро британских беба једна се рађа у расно мањинској породици. По садашњим токовима, у наредних 20 година белци ће постати мањина у 35 британских градова, укључив и други град по величини, Бирмингем (*Политика*, 3. септембар 2007, стр. 4).

¹³ У Паризу су, само у току једне ноћи, вандали из редова незадовољне муслиманске мањине, спалили преко 1.400 возила и ранили 36 полицајаца. У париским нередима најмање једно лице је убијено (убили су га побуњеници), а 2.900 метежника је ухапшено. Побуна, која је захватила око триста градова у унутрашњости Француске, угушена је тек након увођења ванредног стања (8. новембра 2005). Укупна штета у овим нередима – укључив и девет хиљада спаљених возила, према проценама осигуравајућих друштва, изнела је 200 милиона евра.

¹⁴ Док је међу факултетски образованим Французима европског порекла стопа незапослености око 5%, међу факултетски образованим Французима арапског порекла она је 26,5% (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4399748.stm>).

sous-Bois) које је предњачило као огледни узорак западноевропског мулти-културализма и настојања да се афро-азијска муслиманска популација интегрише у друштво. У ту сврху, град Париз је уложио знатна средства у изградњу тамошњих џамија и медијски је снажно подржао отварање муслиманског “Бургер кинга” (у коме се храна справља по исламским верским прописима). Па ипак, управо у Клишију су 2005. године избиле масовне насилне демонстрације које се не могу објаснити само незапосленošћу и лошим материјалним положајем младих. Јер, афроазијски побуњеници из предграђа нису викали „Хоћемо посао!“, већ „Алах Акбар!“.

Реч је о томе да припадници ове статусне групе доживљавају своје четврти као енклаве окружене страном територијом. Чак и патрола полиције за њих је улазак непријатеља на њихову земљу. Зато су вође исламске заједнице у Француској, током побуне 2005, изјављивале да је једини начин да нереди стану тај да француске власти дају самоуправу побуњеним предграђима (Гајић, 2005). Тамнија боја коже код становника из декласираних предграђа појачава осећај издвојености, који је за таква урбана гета карактеристичан. Али, ако се на то још дода и другачији језик, а поготово вера која садржи алтернативни систем животних норми, тај осећај издвојености, у односу на окружујуће друштво, нараста до потпуности.

Наравно, припадник неке мањинске расе, баш као и недржављанин, не мора нужно да се налази на нижим класним позицијама. Он не само да може бити успешан менаџер, или трговац, већ и председник државе. Ипак, увек постоји извесна «расна сенка» која их прати (Anderson, 2001). Рецимо, у САД, црнци су надзаступљени међу сиромашним (међу њима их је 25 одсто, док је њихов удео у становништву 13 одсто; DeNavas-Walt et al., 2005), а просечна црначка породица има око 60 посто прихода и 18 посто имовине просечне белачке (Wolff, 1996). Са друге стране, међу богатима црнаца је јако мало. Од 400 најбогатијих Американаца, по Форбсовој листи, само је један представник Афро-американаца – Опра Винфри (Oprah Winfrey; и то тек на 155 месту¹⁵).

Бити црнач у САД једноставно значи бити натпросечно сиромашан, без бољег образовања¹⁶ и са малим шансама да се уђе међу богате. Такође, бити црнач значи бити рођен ван брака (69 посто Афроамериканаца роди се ван брака), живети у породици са једним родитељем (двоје од троје црне деце), бити натпросечно укључен у криминалне активности (42 одсто насилних преступа и 50 посто свих убиства у САД починили су Афроамериканци¹⁷) и

¹⁵ http://www.forbes.com/lists/2008/54/400list08_The-400-Richest-Americans_Rank.html

¹⁶ У САД црнци похађају више школе (колеџе) упола ређе него белци; http://en.wikipedia.org/wiki/Education_outcomes_in_the_United_States_by_race_and_other_classifications#cite_note-7

¹⁷ У већим америчким градовима, 40 посто црнаца између 16 и 35 година налази се у затвору, или на условној казни.

натпросечно користити абортус као средство регулисања рађања (сваки трећи побачај у САД врше црне жене).

Отуда се специфични углед који из тога произилази преноси на све чланове ове статусне групе, без обзира на њихово образовање или приход. Али, раса има своје специфичности и у односу на држављанство, које је статусна група која има највише сличности с класичним Веберовим одређењем. Раса више није правно одвојена скупина и њени припадници немају посебна правни положај у односу на друге чланове друштва. Они могу имати посебну «расну свест» и деловати у политичким покретима заснованим на раси (Black Power), или могу учествовати у друштвеним побунама квартава насељених претежно припадницима једне расе (од Харлема 1935, до Лос Анђелеса 1992). Ипак, раса је исувише велика статусна група да би, осим ако није правно одвојена – као, својевремено, у систему расне сегрегације (САД) или апартејда (Јужноафричка република) – могла да буде оквир за озбиљније политичко и друштвено деловање.

Род и сексуалност као елемент статусне анализе

Род (пол) је још већа статусна група од расе, која је, такође, на различите начине повезана са класном анализом и класним положајем. Феминистичка критика положаја жене у савременом друштву наглашава да је положај на послу типична професионална сегрегација (occupational segregation) заснована на роду (Abbott and Wallace, 1990). Жене су груписане у слабије плаћене послове, првенствено у оне везане за пол (тзв. "женски" послови). Штавише, због њихових обавеза као домаћица и мајки, у знатно су горем положају на тржишту рада него мушкарци. Такође, многа од класичних социјалних права и у држави благостања заправо се односе на запосленог мушкарца као на главу породице. Жена је, по феминисткињама, постала предмет социјалног старања искључиво као супруга и мајка, дакле као зависна и подложна особа. Тиме се родна друштвена зависност само учвршћивала и обнављала (Strompton, 2008).

Феминисткиње тврде да је патријархат као идеологија дубоко укореењена у савремено друштво и да је патријархат можда значајнији за друштвени положај жене него њен класни положај. Отуда, чак, „родне феминисткиње“, тј. следбенице феминизма заснованом на роду, посматрају жене и мушкарце као одвојене и противстављене класе. Те класе су делови мушког система доминације које оне називају «патријархат». То је «породични социјални, идеолошки, политички систем у коме мушкарци силом, директним притиском или преко ритуала, традиције, закона и језика, обичаја, правила понашања, образовања и поделе рада... (обезбеђују да се) у њему жена увек потчињава мушкарцу» (Rich, 1977)¹⁸. Отуда су мушкарци и жене, за родне феминисткиње,

¹⁸ „У патријархату, свака жена је жртва, прошла, садашња и будућа. У патријархату, кћерка сваке жене је жртва, прошла, садашња и будућа. У патријархату, син сваке жене је

посебне политичке класе чији су интереси непосредно супротстављени. Последица је захтев да се жене посебно законски заштите и њихов друштвени положај унапреди нарочитим мерама (тзв. позитивна дискриминација).

Родни феминизам треба, међугим, разликовати од феминизма који се ослања на класични либерализам и који се најчешће назива *индивидуалистички феминизам* (Sommers, 1994; McElroy, 2001). Индивидуалистички феминизам одбија да посматра мушкарце и жене као непријатељски супротстављене класе. Он сматра да насиље или сарадња нису колективистички предодређени, већ да зависе од индивидуалних околности и карактера. Идеологизацијом и политизацијом мушко-женских односа прави се иста грешка као и код тзв. класне борбе. За догматске максисте, сва зла овога света усредсређена су у положају пролетаријата, па пролетаријат ослобађајући себе ослобађа и цео свет. Исто су, и за родне феминисткиње, сва зла овога света усредсређена у положају жене, па ослобађајући себе жена тиме ослобађа и цео свет. Али, колико је тачно оно прво, толико може бити тачно и ово друго. Таква псеудокласна перспектива, за индивидуалистичке феминисткиње, потпуно је погрешна и представља иделошко застрањивање које више служи за политичку промоцију, него што доприноси решавању проблема (McElroy, 2001).

Такође, феминистичке критичарке у области стратификационе социологије сматрају да досадашњи методи класне анализе у основи дају искривљену слику друштвене слојевитости (Abbott and Wallace, 1990). Мерење неједнакости преко запослења не може се узети као потпуно поуздан показатељ друштвеног положаја јединке. Постојање полно одређених занимања, тј. присуство извесне сегрегације засноване на полу и запослености, по њима, отвара питање да ли се уобичајене методе утврђивања "класног положаја" могу применити на женски део становништва. Незапослене жене и жене које не раде пуно радно време или раде привремене послове тешко да могу бити класно сврстане на основу свог занимања. Друго решење, преко домаћинства или "главног доносиоца хлеба" (као код Голторпа), феминистичке критичарке су такође одбациле. Постоји и предлог да се, као у студијама женског запослења, предвиде нарочите мерне лествице запослености израђене посебно за жене. Јер, докле год постоје озбиљне системске разлике у мушком и женском запослењу, мало је вероватно да се може направити јединствена мерна лествица која би обухватила рад и једних и других. Као што примећује Кромптонова (2008), ни најутаначеније теорије класне неједнакости не могу да разликују класне и некласне изворе структурирања на основу запослења (employment structuring). Тако жене као статусна група, засада, остају посебан део разматрања и изазов за класну анализу, која у том погледу мора бити допуњена статусном анализом.

њен потенцијални издајник и такође неизбежни силоватељ или експлоататор друге жене" (Dworkin, 1976).

Жене су историјски релативно скоро изједначене са мушкарцима по имовинским, пословним и политичким правима (у Швајцарској су жене добиле право гласа тек 1974). Ипак, потпуно правно изједначавање полова учинило је да су жене као статусна група сада ближе раси него држављанству. Иако су им, законски, сва занимања и сви друштвени положаји постали доступни, жене су и даље концентрисане у нарочитим сегментима тржишта рада – просвети, информисању, сектору услуга... Такође су, у многим друштвима, жене заступљеније у слабије плаћеним занимањима или поседују слабије образовање од мушкараца. Све ово доводи до стварања специфичног угледа жена, као статусне групације, у сваком друштву посматраном понаособ. Статусно деловање жена – тачније, њихових представница у политичким странкама и телима – углавном је данас усмерено на борбу за гарантовану заступљеност у парламенту и другим институцијама (тзв. квоте) и за обезбеђење додатних социјалних права.

У том смислу, занимљив је и статусни положај тзв. сексуалних мањина. Хомосексуалци (геј и лезбо особе) према неким истраживањима наводно имају другачији материјални положај од хетеросексуалаца. Према једном истраживању (*Overlooked Opinions survey*, 1990), 34 посто геј и лезбијских особа имало је приход већи од 50.000 долара, док је тај постотак у укупном становништву износио 25 посто (Gluckman and Reed, 1997). Према другим налазима, просечан годишњи доходак хомосексуалних домаћинстава у САД био је 55.400 долара, а уобичајених, хетеросексуалних домаћинстава 36.500 долара (Badgett, 1997: 65). У јавности се често верује да хомосексуалци (одн. њихови парови) имају виши просечни стандард пре свега због боље образованости. Већ је прво истраживање на ту тему (Simmons Market Research Bureau, рађено по наруџби осам геј и лезбо новина из САД, 1988), али на нерепрезентативном узорку, утврдило да 59 посто геј и лезбо особа има факултетску диплому, наспрам 18 посто у општом становништву САД, што им омогућава да раде на боље плаћеним пословима. Исто истраживање је показало да, наводно, 49 посто геј и лезбо особа у САД обавља послове стручњака или менаџера, наспрам 15 посто у укупној популацији (Gluckman and Reed, 1997).

Заправо, образованији људи су пре спремни да се јавно декларишу као хомосексуалци и лезбејке, него мање образовани. Припадници радничке класе, показује једно скорашње, методолошки добро засновано истраживање (*Urban Men's Health Study*), и када су хомосексуалци, мање су склони да себе опишу као геј особе, чешће имају хетеросексуална искуства и слабије су укључени у геј заједницу (Barrett and Pollack, 2005). Отуда је наводно бољи материјални положај хомосексуалаца привид, као што је њихова виша просечна образованост више израз методолошких пропуста у истраживањима, него показатељ реалног стања ствари (Badgett, 1997). Ипак, стереотип о вишем просечном образовању и боље плаћеном радном месту геј особа доприноси учвршћивању специфичног друштвеног угледа ове статусне групације.

Занимљивије од овога је питање карактера статусног положаја и групне свести и акције геј и лезбо особа. У хомосексуалној заједници је раширено схватање о правној ускраћености ове групације по питању брака и породичних и наследних права. Оставимо по страни дискусију да ли је за установу брака и породице хетеросексуалност конститутивна или контингентна чињеница, али само уверење да постоји правна издвојеност и прикраћеност хомосексуалаца јача њихов групни идентитет и спремност на друштвену акцију. Ако томе додамо да, у појединим друштвима, углед припадника ове статусне групе носи снажне елементе социјалне стигматизације, јачина статусног идентитета и политичка активност чланова геј и лезбо заједнице је потпуно разумљива.

Један нарочити поглед на однос геј и лезбо заједница и класе даје Ричард Флорида у својој књизи *Успон креативне класе* (Florida, 2003). Флорида, који је, иначе, економиста и професор универзитета (Carnegie Mellon University), сматра да језгро најбољег и најдинамичнијег дела америчке економије чини «креативна класа». Њу чини 38 милиона људи који живе у местима попут Њујорка, Бостона, Сан Франциска или Сијетла. Креативност је, објашњава Флорида, суштинска одлика успешне економије зато што потпомаже како производну тако и тржишну иновативност. Наиме, предузећа у којима раде креативнији службеници биће знатно успешнија од оних у којима су запослене круге и догматске особе. Иновативнија предузећа пре ће открити нове начине производње, лакше ће се пребацити на профитабилније послове, пре ће избећи тржишне замке и преживети, него она која су конзервативна и инертна. Зато је циљ успешног предузећа у модерној привреди имати што више креативних службеника.

Флорида конструише «индекс креативности», који обухвата четири чињеница, од којих је један «различитост» (diversity). Реч је о толерисању различитости, која се мери преко «геј индекса». Наиме, што је нека заједница отворенија, тврди Флорида, мање догматска и конзервативна, то је она и креативнија. А отвореност за разлике најбоље се може видети управо према толерисању геј особа. Тако, по Флориди, Сан Франциско, који има највиши креативни индекс, истовремено је и град са највишим рангом различитости, односно заједница која најбоље прихвата хомосексуалце.

Флорида сматра да постоји несумњива веза између избора предузећа у коме ће најкреативнији да се запосле и места становања. У околностима када су могуће плате изједначене, креативци ће пре изабрати живљу, динамичнију и отворенију средину, него кругу и затворену. Он стога закључује да америчке заједнице, попут његовог Питсбурга, које заостају за «локомотивама» америчке економије, треба да настоје да већом отвореношћу и забавом привуку припаднике „креативне класе“ и тако сопствену привреду учине успешнијом. Ако такве заједнице пошаљу јасну поруку: «Овде су добродошли сви, па и нестандартне особе», велика је вероватноћа да ће привући креативне људе, који су, најчешће, «нестандардни». Такође, економски најуспешније

заједнице у САД, каже Флорида, имају не само највиши «геј индекс», већ и највиши «боемски индекс». Креативност је, наиме, најчешће скопчана са младошћу, а млади припадници креативне класе обожавају места са «добром забавом», односно «лудим проводом».

Питсбург и остале заједнице које желе да ухвате корак, објашњава на крају Флорида, греше у томе што се рекламирају као «сигурна места породичног живота». Они би боље учинили ако би се приказивали као места са добрим ноћним клубовима и са лудом забавом. Јер, припадник креативне класе, чак и када заснује породицу, тежи да задржи начин живота испуњен изласцима и забавом. Зато градови који хоће да привуку „креативце“ морају да стварају свет провода и забаве, никако не породични рај¹⁹.

Флоридина хипотеза је резултат мешања класе и статуса (већ смо рекли да Флорида није социолог, већ економиста). „Креативна класа“ није никаква класа, већ само аналитичка налепница за део радне снаге. Она чак није ни статусна група, мада би се, ако би се ово Флоридино схватање раширило међу 38 милиона људи на које овај писац реферира, она у то могла развити. Ипак, Флоридина књига је корисна као пример повезивања начина живота, као важног статусног елемента, са економском експанзијом, која је тржишна категорија. Статус и тржиште су овде спрегнути идејом да начин живота има директне консеквенце на економски развој, што је само економистичко подупирање статусних манифестација дела америчког друштва. Оваквим приступом, иза кога стоји ауторитет науке, јача се статусни положај не само „креативних“ занимања, већ и ГЛБТ заједница.

Све у свему, приликом утврђивања друштвеног положаја појединаца и група, припадност родним и сексуалним заједницама, баш као и расним, верским и етничким, од значаја је не само за статусну анализу, већ она може бити важна допуна и класној анализи. Са друге стране, иако су, као што смо рекли, етничке, расне или родне поделе у неким тренуцима одговарале капиталистичком систему, оне се не могу сматрати пуким епифеноменом класних процеса. Тако је статусна анализа ових група важна не само као додатни извор података за утврђивање изгледа социјалне структуре неког друштва, већ и као средство бољег разумевања друштвених односа и њихове историје.

Да ли је поткласа класа или статусна група?

Поткласом (underclass) се у савременим друштвима назива најнижа друштвена група састављена од људи који су не само сиромашни, неквалифи-

¹⁹ На овакву Флоридину препоруку данас се веома радо позивају геј заједнице у САД. Тако је геј заједница Споукена (Spokane, држава Вашингтон), почетком 2005, затражила да се у том граду од 200.000 становника створи «геј област», тј. квартал са хомосексуалним фирмама, становима и ноћним клубовима. «Геј дистрикт ће бити сигнал да је Споукен толерантан и напредан, управо онакав тип заједнице какав привлачи тзв. Креативну класу, која гради економију будућности», тврде тамошњи геј активисти (http://seattlepi.nwsource.com/lifestyle/207921_spokanegays.html), очигледно алудирајући на Флориду.

ковани и без сталног запослења, већ и без изгледа да могу поправити свој друштвени положај. Својевремена Дарендорфова процена за Велику Британију била је да овој друштвеној групи припада неких 5 посто британског становништва – дакле преко три милиона људи (Dahrendorf, 1987).

Поткласа је на први поглед слична Марксовом појму лумпенпролетаријата из *Капитала*. Тамо је (стр. 569-570 наведеног издања) Маркс описао постојање «резервне армије рада», нужне за функционисање капитализма. Њу чине пет категорија: старији радници који су остали без посла; пољопривредни радници који желе да дођу до запослења у индустрији; повремени радници на комад; просјаци и други који не могу да раде; и коначно, лумпенпролетаријат, сачињен од различитих декласираних елемената попут вагабунда, преступника и проститутки.

Данашња поткласа ипак је нешто друго у односу на Марксов лумпенпролетаријат. Поткласу одликују четири својства (Saunders, 1990b: 122-124):

1. *вишеструко осиромашење*; у овом слоју долази до нагомилавања социјалне патологије: сиромаштво је праћено слабом образованошћу (у многим случајевима потпуном неписменошћу), распаднутим породицама, бедним условима становања, расном и полном дискриминацијом, итд; ова вишеструка хендикепираност онемогућава уобичајене методе социјалне помоћи и заштите; рецимо, неписменост или лоша писменост онемогућавају попуњавање неопходних формулара, читање упутстава, изражавање својих потреба и очекивања, долажење до информација, коришћење пружених прилика...

2. *друштвена маргинализација*; становници сиромашних квартова у много чему су изопштени из остатка друштва; доктори, млекације и поштари одбијају да врше услуге у таквим крајевима, а о неком добијању пословног кредита не може се ни сањати;

3. *зависност од државне помоћи*; поткласа је типична клијентистичка класа, зависна од других друштвених слојева; она од других добија новац за живот, стамбени простор за породицу, бесплатне оброке у школама за децу, итд; ова зависност мора оставити озбиљне психолошке последице, будући да води до губитка самопоштовања, атрофије одговорности и предузимљивости и опште деморализације; резултат анксиозности често је повећана агресија, која се испољава или кроз преступништво и криминал, или кроз конзумирање производа масовне потрошачке културе у којима доминирају насиље и неморал;

4. *култура фатализма*; млађи чланови поткласе још се некако и боре за унапређење свог друштвеног положаја, или развијају контракултуру (попут брејкденса) и приређују праве уличне побуне; али, старији чланови препуштају се фатализму, често постајући и сами криви за своју злехуду судбину; фатализам и одбијање да се искористе и оне ограничене прилике које друштво стварно пружа, доводе до стварања културолошких извора сиромаштва припадника овог слоја; долази до распада времена, до нестанка сваке радне дисциплине, до свођење живота на спавање и буљење у екран, или глумарење

испред улаза; тако, незапослени заправо постају *незапосливи*; ствара се затворени круг у коме безнадежне прилике стварају културу сиромаштва, а она, са своје стране, онемогућава да се из њега изађе.

Иако су марксисти често склони да поткласу узму као обавезни производ деловања капиталистичког класног система, ипак нема сумње да је увођење државе благостања, након Другог светског рата, суштински утицало на карактер ове друштвене скупине. Све обилатија социјална помоћ омогућила је да се у друштву створи слој који нема ни радну функцију, нити функцију резервне армије рада. Зато се и сматра да је, нарочито током 1980-их и 1990-их, управо социјална састојница држављанства (тј. систем државе благостања) омогућила конституисање овог особеног слоја.

Наиме, мада капитализам увек значи постојање сиромашних, са државом благостања један део сиромашних је, на основу социјалних права из држављанства, почео да добија средства која му омогућава да живи без посла. Живот без посла се код многих припадника поткласе претворио у живот без тражења посла, што је фактички конзервисало њихов социјални положај. Ово је довело до бујања социјалне патологије – као у некој врсти затвора, у коме унутрашње насиље и употреба дроге брзо захвата и оне затворенике који су осуђени за лакше преступе. Тако, искљученост из света рада доводи до искључености из света уобичајених социјалних норми, што доводи до стварања патолошког система вредности и патолошког социјалног понашања. Данас се, у поткласи у САД, три четвртине деце рађа у породици без оца, четвртина младих не похађа школу нити ради, а две петине њих су у затвору или на условној слободи (Murray, 1999).

Отуда је поткласа, посматрана из угла десних критичара (Murray, 1999), необични учинак процеса у коме се све више издваја за сиромашне, али то сиромаштво не само да значајније не смањује, већ доводи и до његовог претварања у социјалну патологију. Од 1964. до данас, на борбу против сиромаштва у САД потрошено је око 10.000 милијарди долара, али је стопа сиромаштва до 2005. смањена са 19 на свега 13 посто²⁰, да би се 2009, због економске кризе, она опет попела на око 20 одсто. Неки десни критичари, поготово из редова америчких републиканаца, сматрају да би мање издвајање за оне који дуже времена немају никакво запослење подстакле ову групацију на активније тражење посла, чиме би се мотивисало њихово извлачење из најнижег друштвеног слоја. Међутим, такви предлози не узимају у обзир да су социјалне навике и моралне вредности многих припадника поткласе у великој мери патолошког карактера и да би реакција на смањење социјалне помоћи пре могла бити пораст криминала и насиља, него потрага за поштем послем.

Десна критика, међутим, с правом скреће пажњу на то да социјални програми у социјално проблематичним („начетим“) срединама често могу само

²⁰ <http://www.census.gov/hhes/www/poverty/poverty04/pov04hi.html>

да учврсте друштвене проблеме: социјална помоћ самохраним мајкама може олакшати мушкарцима да напусте своје трудне партнерке или своју породицу; социјална помоћ старима може олакшати потомцима да бригу о остарелим родитељима пребаце на заједницу; државна брига о деци – од вртића до продуженог школског боравка, може појачати неодговорност родитеља за децу²¹ и ослабити породичну солидарност; тако исто, и осигурање од незапослености може, у одређеним ситуацијама, да демотивише људе да посвећено трагају за послом или да настоје да промене средину како би дошли до зараде²². Тако се производи «друштвено труљење», чије је право лице поткласа.

Све ово показује да се поткласа и не би могла сматрати класом у правом смислу те речи, већ особеном групом у којој су класни елементи тесно спојени са статусним. Њу дефинише како сиромаштво или обесправљеност, тако и начин живота који припаднике ове групе издваја из социјалне околине: одсуство продуктивног рада, одсуство уобичајене породице, неморал, насилничко понашање, криминал, употреба дрога, проституција... Чак и култура ове социјалне групе («поткултура») – «која слави бастардизовани *code duello*, предаторски секс, (...)насиље и мизогинију» (Murray, 1999: 33) – а која се, преко музике, прелива и у „мејнстрим“ медије, у основи је другачија у односу на главне културне аспекте „америчког начина живота“.

Стога, класична класна анализа тешко да може да изађе на крај с поткласом. Поткласа се, у неким аспектима, може боље разумети као статусна, него као класна категорија. У случају поткласе, утицај културног чиниоца није мање важан за судбину појединца од класне структурисаности. Ту начин живота, начин потрошње, доминантно одређују нечији друштвени положај, па и изгледе на тржишту. У том смислу је занимљиво Саундерсово извођење, из његове књиге *Нација кућевласника* (Saunders, 1990a). Саундерс сматра да се друштвена подела у држави благостања образује управо преко потрошње. Људи се сада деле на оне који су способни да сами задовоље своје потрошачке потребе (кроз лично власништво и запослење) и на оне којима је потребна држава, како би задовољили основне потребе. Да тај нови расцеп постаје све значајнији види се из пада гласања радништва за лабуристe, забе-

²¹ «Моја мајка, предавач у средњој школи (у Шведској – А. С), суочавала се са захтевима родитеља (...)да `друштво` преузме одговорност за подизање њихове деце, јер су они већ уложили `превише година` у бригу о њима. (`Брига` се обично односи на остављање деце у државном обданишту у 7 ујутро и узимање у 6 увече). Они бучно захтевају “право” да буду ослобођени овог терета. Очекују да проблеме са неваспитаном и непослушном децом изазване код куће треба да решавају наставници у школским учионицама и васпитачи у вртићима. Деца (...)ни на који начин не смеју да ометају права родитеља на успешну каријеру, дуга летовања у иностранству и уживање у изласцима и забавама» (Bylund, 2006)

²² «У време економских кризе и незапослености, многи људи путовали су у потрази за послом. Уколико је негде било посла, људи су одлазили тамо. Сада осигурање од незапослености плаћа људима да остану где су и да гледају како све око њих трули и руши се» (Vuk, 2006).

лежен током целих осамдесетих година. Људи који су по раду и становању већ на тржишту једноставно сада себе политички идентификују, без обзира из које класе долазе, са странком која наглашава важност индивидуалног предузетништва и тржишта (тј. са конзервативцима). Насупрот томе стоје зависни слојеви који се везују за странку државе и државног старања (тј. за лабуристе). Тако потрошња и сама постаје независна димензија социјалне стратификације.

У сваком случају, баш због карактера поткласе, јасно је да „чиста“ класна анализа, усредсређена на материјални положај или место у систему производње, не може довољно истанчано да опише сву сложеност стратификације у модерним друштвима. Како је савремено друштво суштински потрошачко, то потрошња и статус имају снажни утицај и на класну структурацију, што се нарочито добро може видети управо у случају поткласе. Тако се још једном показује колико је статусна анализа важна допуна класној анализи.

Закључак

Преглед неких значајнијих и већих статусних група у модерном друштву показао нам је сву разноликост друштвене стварности, која захтева и одговарајући разуђени истраживачки апарат. На једној страни имамо држављанство, као статусну групу која је, између осталог, одређена правом и која се највише приближава појму сталеза. На другој страни, имамо поткласу, у којој се снажно мешају елементи материјалног (класног) положаја и статуса. На трећој страни, имамо род или расу, као статусне групације, код којих је материјални положај значајан, али не и у оној мери као код поткласе. У овом чланку нису разматрана занимања, као типичне Веберове статусне скупине. Ипак, и код њих су углед и правна издвојеност (као показатељи статуса) и материјални положај и место у друштвеној подели рада (као показатељи класе) изразито помешани, у тој мери да „агрегате занимања“ неки аутори чак виде и као својеврсне мини-класе (види Антонић, 2008).

И питање статусне свести и статусне акције такође тражи диференциран приступ, баш као и питање класне свести и класне акције. Као што Голторп својих седам класа види као различите по самосвести и спремности на класно делање (Golthorpe, 1987: 332-341), тако се може рећи и да различите статусне групе имају различито развијене групне идентитете и спремност на колективну акцију. Што је статусна група већа, то је њен идентитет некохерентнији, организација подељенија, а акција сведена на мањи део њених припадника. Велике статусне групе, као што су оне засниване на роду, раси или држављанству спадају управо у групе са таквим, некохерентним идентитетом и необухватном акцијом. С друге стране, мање статусне групе – од ГЛБТ заједница до професија – могу имати снажан статусни идентитет и добро организовано деловање према друштву.

Још једном ваља рећи да статусна анализа није алтернатива, већ допуна класној анализи. Животни изгледи појединаца за «опскрбу добрима, стицање положаја у животу и постизање унутрашњег задовољства» (ПД, 1/241) у данашњим друштвима не зависе само од положаја на тржишту (или од места у систему производње), већ и од њиховог држављанства, пола, етничке, расне и религијске припадности, као и њихове (не)уклопљености у нормативну структуру друштва (као у случају поткласе). Припадност одређеној статусној групи често је у једнакој мери „онај фактор који представља заједнички услов за судбину појединаца“ (ПД, 2/32), као што је то класни положај.

Питање допуне класне анализе статусном ипак је ствар теоријског оквира у коме се социолог креће. Марксистичко решење, које иза сваке стратификације жели да изнађе класне узроке, теоријски је чистије, али често делује неприродно. Различити друштвени положај који често производи припадност полу, раси или држављанству заиста је тешко описати и разумети коришћењем само класне терминологије. Веберијанско решење, са дводимензионалном, класном и статусном анализом, свакако је успешније у суочавању са свим сложеностима друштвене стварности, мада и компликовније за извођење у великим истраживањима. Наиме, додамо ли и трећу Веберову димензију стратификације – моћ, видећемо да се тачан друштвени положај појединца утврђује преко идентификације његове позиције на тржишту (и материјалног еквивалента који из тога исходи), његове позиције у статусним групама и његовог места у организационим структурама (припадност некој организацији и положај који у њој заузима). Земљопоседник или надничар, држављанин или имигрант, активиста синдиката или не-члан, сваки од ових положаја значиће неко место више или ниже у стратификационој хијерархији. Али, како ову тродимензионалну анализу повезати у јединствену аналитичку матрицу и кроз одговарајуће индикаторе операционализовати, да би се могла применити и у већим истраживањима друштвене стратификације, и поред значајног напретка који је учињен Скотовом „актуелизацијом“ Вебера (Scott, 1996), остаје и даље изазов за савремене социологе.

ЛИТЕРАТУРА:

- Abbott, Pamela and Claire Wallace (1990): *An Introduction to Sociology: Feminist Perspectives*, Routledge.
- Anderson, Elijah (2001): „The Social Situation of the Black Executive: Black and White Identities in the Corporate World“, in Elijah Anderson, Douglas S. Massey (eds.), *Problem of the century: racial stratification in the United States*, pp. 405-436. New York: Russell Sage Foundation.
- Антонић, Слободан (2008): “Расправа о класи у савременој социологији”, *Социолошки преглед*, год. XLII, бр. 2, стр. 147–169.
- Badgett, M. V. L. (1997): "Beyond biased samples: challenging the myths on the economic status of lesbians and gay men", in Gluckman, A., Reed, B. (Eds), *Homo Economics: Capitalism, Community and Lesbian and Gay Life*. London: Routledge.

- Barrett, Donald C. and Lance M Pollack (2005): «Whose gay community? Social class, sexual self-expression, and gay community involvement», *The Sociological Quarterly*, Volume 46, Number 3, August 2005, pp. 437-456(20).
- Bendix, Reinhard (1966): *Max Weber: An Intellectual Portrait*. London: Methuen.
- Bourdieu, Pierre (1984[1979]): *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge.
- Bylund, Per (2006): „How the Welfare State Corrupted Sweden“, *Ludwig von Mises Institute*, [WWW document]. URL <http://mises.org/daily/2190>.
- Calvert, Peter (1982): *The Concept of Class: An Historical Introduction*. London: Hutchinson.
- Camarota, Stephen A. (2006): “Dropping Out. Immigrant Entry and Native Exit From the Labor Market, 2000–2005”, *Center for Immigration Studies*, March 2006.
- Chan, Tak Wing; Goldthorpe, John H. (2007): „Class and Status: The Conceptual Distinction and its Empirical Relevance“, *American Sociological Review*, Volume 72, Number 4, August 2007, pp. 512-532.
- Crompton, Rosemary (2008): *Class and Stratification*. Cambridge: Polity Press, 94-98.
- Dahrendorf, Ralph (1987): «The erosion of citizenship and its consequences for us all», *New Statesman*, 12. june 1987, pp. 12-15.
- DeNavas-Walt, Carmen et al., (2005): *Income, Poverty, and Health Insurance Coverage in the United States, 2004*, U. S. Census bureau, <http://www.census.gov/prod/2005pubs/p60-229.pdf>
- Dworkin, Andrea (1976): *Our Blood: Prophecies and Discourses on Sexual Politics*, New York: Harper and Row.
- Еко, Умберто (Umberto Eco) (1998 [1997]), *Списци о моралу (Cinque scritti morali)*, Београд: Paideia.
- Florida, Richard (2003): *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Christchurch: Hazard Press.
- Гајић, Саша (2005): «Данас Француска, сутра цела ЕУ», сајт *Нова српска политичка мисао*, [WWW document]. URL http://www.starisajt.nspm.rs/komentari/2005/2005_gajic_sarkozi.htm
- Goldthorpe, John H. (1987): *Social Mobility & Class Structure in Modern Britain*, Oxford: Clarendon Press.
- Giddens, Anthony (1982): «Class division, class conflict and citizenship rights», in *Profiles and Critiques in Social Theory*. London: Macmillan.
- Gluckman, Amy and Betsy Reed (1997): 'The Gay Marketing Moment', in A. Gluckman and B. Reed, *Homo Economics: Capitalism, Community and Lesbian and Gay Life*. London: Routledge.
- Lockwood, David (1958): *The Blackcoated Worker: A Study in Class Consciousness*. London: George Allen & Unwin.**
- Marshall, T. H. (1964 [1949]): *Class, citizenship and social development* („Citizenship and social class“, pp. 65–122). Garden City, NY: Doubleday.
- McElroy, Wendy (2001): *Individualist Feminism of the Nineteenth Century: Collected Writings and Biographical Profiles*. Jefferson (North Carolina): McFarland & Company.
- Murray, Charles (1999): *The Underclass Revisited*. Washington: American Enterprise Institute for Public Policy Research. http://www.aei.org/docLib/20040311_book268text.pdf

- Passel, Jeffrey S. (2005): *Estimates of the Size and Characteristics of the Undocumented Population*, Report of Pew Hispanic Center, <http://pewhispanic.org/files/reports/44.pdf>.
- Rich, Adrienne (1977): *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, London: Virago.
- Saunders, Peter (1990a): *A Nation of Home Owners*. London: Unwin Hyman.
- (1990b): *Social Class and Stratification*, London: Routledge.
- Scott, John (2007) „Power, domination and stratification: Towards a conceptual synthesis“, *Sociologia, problemas e práticas*, n.º 55, pp. 25-39, <http://www.scielo.oces.mctes.pt/pdf/spp/n55/n55a03.pdf>
- (1996): *Stratification and Power: Structures of Class, Status and Command*. Cambridge: Polity Press.
- Sommers, Christina Hoff (1994): *Who Stole Feminism?: How Women Have Betrayed Women*. New York: **Simon and Schuster**.
- Turner, Bryan S. (1986): *Citizenship and Capitalism: The Debate over Reformism*, London: Allen and Unwin.
- Вебер, Макс (Max Weber) (1976[1922]): *Привреда и друштво* (Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriß der verstehenden Soziologie), књ. 1-2. Београд: Просвета.
- Vuk, Vedran (2006): „The Welfare State's Attack on the Family“, **Ludwig von Mises Institute**, [WWW document]. URL <http://mises.org/daily/2218>.
- Warner, William Lloyd, Kenneth Eells and Marchia Meeker (1949): *Social Class in America: A Manual of Procedure for the Measurement of Social Status*. Chicago: Science Research Associates.
- Wolff, Edward (1996): *Top Heavy: The Increasing Inequality of Wealth in America and What Can Be Done About It*, Wolff. New York: Twentieth Century Fund.

Slobodan Antonić
Faculty of Philosophy
Belgrade

S u m m a r y

STATUS ANALYSIS: A COMPLEMENT OR AN ALTERNATIVE TO THE CLASS ANALYSIS

The author discusses the relation between stratification and belonging to the status groups based on citizenship, race, gender or lifestyle (underclass). The author claims that the status analysis is not an alternative, but a complement to the class analysis. The life prospects of individuals in today's society depend not only on their position in the market (or in the system of production), but on their membership of a particular status group as well. Hence the Weberian approach – with two-dimensional, class and status analysis – is certainly more successful in dealing with all the complexities of social reality than the Marxist one. Therefore, if we add the third dimension of the Weber's stratification scheme – power, we can see that the exact social position of the individual could be determined the best by identification of its: position in the market (and the financial equivalent of the outcomes from it); position in a status group; and position in organizational structures (belonging to an organization and position that it occupies). Landowner or wage earner,

Слободан Антонић, Статусна анализа: допуна или алтернатива класне анализе?

citizen or immigrant, union activists or non-member, each of these positions mean a position either higher or lower on the stratification ladder. How this three-dimensional approach could be united into a single analytical matrix, and how could successful operationalization of it through appropriate indicators be made, still remains a challenge for researchers and statisticians.

Keywords: social stratification, Max Weber, citizenship, race, gender, underclass.